

pravima i obvezama koje iz toga proizlaze. Kako su socijalne i poslovne granice sve manje važne u svijetu globalizacije, tako se i u pogledu zaštite i korištenja intelektualnih tvorevina nameće potreba za ujedinjavanjem osnovnih pravila.

Božo Skoko u posljednjoj se cjelini pozabavio osnovnim pojmovima odnosa s javnošću te međusobnim odnosom PR-a i medija. Pritom se poziva na knjigu Zorana Tomića *Odnosi s javnošću – teorija i praksa* (2008) u kojoj taj autor kaže: “Odnosi s javnošću su proces komuniciranja organizacije s njezinom unutarnjom i vanjskom javnošću u svrhu postizanja međusobnog razumijevanja, izgradnje društvene odgovornosti i ostvarivanja zajedničkih interesa” (usp. Skoko, 315). Suvremeni odnosi s javnošću oblikuju se početkom 20. stoljeća, a najčešće se svode samo na odnose s medijima, koji su najpoznatija vrsta odnosa s javnošću. Odnosi s javnošću i mediji međusobno su ovisni. Danas se PR u Hrvatskoj sve više približava zapadnim standardima profesionalnosti, s Hrvatskom udrugom za odnose s javnošću (HUOJ) kao nacionalnom udrugom hrvatskih stručnjaka za odnose s javnošću.

Zbornik radova *Uvod u medije* završava malim medijskim rječnikom koji obuhvaća definicije i temeljne pojmove obrađene u trinaest cjelina knjige.

Anita Jambrušić

Recenzija

Martin Rochester **Fundamental Principles of International Relations**

Westview Press, New York, 2010, 432 str.

Zadaću da napiše kratak i studentima zanimljiv udžbenik međunarodnih odnosa Martin Rochester obavio je više nego uspješno. Na nešto više od 400 stranica prikazao je povijest konceptualiziranja međunarodnih odnosa od Westphalskoga mira 1648. godine pa doslovno do naših dana. Svjetska financijska kriza, izbor Baraca Obame za predsjednika SAD-a, propast pregovora u okviru WTO-a o ukidanju carinskih barijera i subvencija poljoprivrede, priznanje Kosova i rusko-gruzijski sukob oko Južne Osetije i Abhazije neke su od izrazito suvremenih tema koje su uspješno kontekstualizirane na nadahnuo napisanim stranicama ovog udžbenika.

Dominantne teorijske koncepcije na području međunarodnih odnosa – idealizam, realizam, marksizam, konstruktivizam i feminizam – autor ne prikazuje kao zaokružene teorije, već ih tretira kao paradigme, široke teorijske orijentacije koje omogućuju smislenu organizaciju iskustava stečenih na nekom području i razumijevanje promatranih događaja. Premda bi se nakon pročitanih samo nekoliko uvodnih poglavlja knjige mogao steći dojam da je autor odveć lapidarno prikazao te koncepcije, posvetivši im svega osam stranica knjige, temeljito upoznavanje s cjelinom teksta pokazat će da je pri obradi svake značajni-

je teme jasno prezentirao kako bi određeni skup fenomena bio objašnjen u kontekstu pojedine paradigme i kakva bi se predviđanja budućih zbivanja mogla izvesti temeljem svake od njih.

Rochester se ne priklanja nijednoj od paradigmi niti nastoji prezentirati svoju teoriju. Možda i previše skromno u predgovoru najavljuje da je temeljna načela međunarodnih odnosa nastojao predstaviti “u kratkoj, čitljivoj prozi” (xiii). Ta čitljiva proza čitatelju pruža temeljit pregled povijesti promišljanja međunarodnih odnosa, jasan uvid u sve teme i probleme razumijevanja odnosa između država, međuvladinih organizacija, nevladinih organizacija i multinacionalnih kompanija te daje niz poticaja za samostalno promišljanje prošlosti, sadašnjosti i budućnosti svijeta.

Kao što se ne opredjeljuje ni za jednu od dominantnih paradigmi, autor ne preferira nijedan od pojmova koje su različiti suvremeni stručnjaci za međunarodne odnose ponudili da bi objasnili stanje svijeta u posthladnoratovskom razdoblju. Nedugo nakon svršetka II. svjetskog rata razvrgnuta je pobjednička koalicija i stvoren je bipolarni međunarodni poredak poslije višestoljetnog trajanja multipolarnog poretka uspostavljenog između europskih sila. Ali ni puna dva desetljeća nakon propasti jedne od svjetskih velesila ne može se sa sigurnošću utvrditi kakav je međunarodni poredak zauzeo mjesto bipolarnosti razdoblja Hladnoga rata. Premda ih spominje, Rochester očito misli da dosjetke kao što su unimultipolarnost, bimultipolarnost ili apolarnost nisu prihvatljiva rješenja. Isto tako nije ga zahvatila euforija koja je nakon raspada SSSR-a navela neke da govore o kraju povijesti, kao Fukuyama, ili o definitivnom ustoličenju SAD-a kao jedine velesile.

Njega zanima kako na podlozi kontinuiteta povijesnih zbivanja prepoznati ona koja su uistinu relevantna kao najava korjenitih promjena u sustavu međunarodnih odnosa. Pokušavajući definirati stanje suvremenog međunarodnog sustava, on ne polazi samo od medijski najeksploatiranih događaja (pad Berlinskog zida i teroristički napad na tornjeve WTC-a u New Yorku), nego traga za širim spektrom onih zbivanja u prethodnim desetljećima koja mogu dati osnovu za sustavno promišljanje i definiranje suvremene situacije. Tu situaciju određuju četiri bitne odrednice:

“(1) *rastuća difuzija i neodređenost sile*, s terminom ‘velesila’ pod upitnikom i sa sve više problematičnim samim terminom ‘sila’;

(2) *rastuća fluidnost svrstavanja*, s tim da su stare osovine sukoba Istok-Zapad i Sjever-Jug zamijenile Zapad-Zapad i Jug-Jug kao i druge zapetljane linije;

(3) *rastući popis tema* s kojima se suočavaju nacionalne vlade, pri čemu se problemi gospodarstva, okoliša i energetike nameću zajedno s tradicionalnim problemima vojne sigurnosti i s promjenjivom prirodom sigurnosti same, što dovodi do upletanja država u sve zamršenije obrasce međuovisnosti;

(4) *rastuća važnost nedržavnih aktera*, uključujući multinacionalne korporacije, međuvladine organizacije i nevladine organizacije, koji se s državama natječu u oblikovanju ishoda svjetske politike” (59).

Pažljivo razmatranje tih odrednica dovodi do zaključka o promijenjenoj ulozi nacionalnih država u globalnoj politici i, u radikalnoj verziji, do tvrdnji da je epoha nacionalnih država prevladana. Ali nema jedinstvenog stajališta o tome hoće li svijet u budućnosti u većoj mjeri oblikovati inte-

gracijski trendovi kao što su globalizacija, *cyberspace* i druge pojave koje uzrokuju gubitak državne kontrole i eroziju suvereniteta, hoće li to biti dezintegracijski trendovi koji se očituju, ponajprije, u stvaranju mnoštva malih, jedva održivih država izniklih na etničkim konfliktima i separatističkim pokretima ili će obje skupine trendova u jednakoj mjeri utjecati na oblikovanje svjetske politike. Moglo bi se dogoditi da svjedočimo nastanku globalnog sela ili, suprotno tome, nastanku feudalnog svijeta s mnoštvom sela bez nacionalnih državnih okvira (67).

U završnom poglavlju Rochester ponovno raspravlja o budućnosti globalne politike. U tom kontekstu razmatra nekoliko mogućih scenarija globalnog razvitka. Jedan je od tih scenarija regionalizam kakav se razvija u EU-u, začetke kakvoga vidimo i u sporazumu NAFTA između SAD-a, Meksika i Kanade. Ali sama mogućnost uspostave velikih regionalnih entiteta ne znači nužno da bi stabilnost i mir bili osigurani u većoj mjeri negoli su to u kontekstu dominacije nacionalnih država i supersila. K tomu, tu je problem demokratskog deficita koji je već došao do izražaja u EU-u, gdje je – unatoč provedenim reformama – i dalje očita prevlast predstavnika nacionalnih vlada u odnosu na demokratski izabrani Europski parlament.

Kad je riječ o mogućoj svjetskoj vladi, neovisno o tome bi li ona bila ona strogo centralizirana ili konfederalna, problem demokratskog deficita može biti još izraženiji nego kad su u pitanju regionalni entiteti jer bi bilo još teže uspostaviti odgovornost izvršne vlasti prema biračima. S jedne strane, bilo bi, vjerojatno, moguće nametnuti primjenu Opće deklaracije o ljudskim pravima i konvencija koje propi-

suju poštivanje i zaštitu prava određenih skupina pripadnika ljudskoga društva, ali bi utjecaj građana svijeta na odluke svjetske vlade bio gotovo nikakav. Centralizirano odlučivanje na globalnoj razini moglo bi pospješiti rješavanje problema globalnog zagrijavanja, ozonskih rupa i distribucije bogatstva. Ali nema nikakvoga jamstva da bi mir unutar takvog sustava vlasti bio osiguran u većoj mjeri negoli je to danas. Već sama činjenica da se unutar današnjih nacionalnih država pojavljuju separatistički pokreti i građanski ratovi upućuje na zaključak da bi se takvo što moglo događati i u globalnoj državi, osobito ako bi neki danas prosperitetni narodi smatrali da nametnuta globalna redistribucija bogatstva ugrožava njihove vitalne interese.

Temeljem činjenice da nacionalne države na kojima je utemeljen aktualni svjetski poredak postoje tek nekoliko stotina godina, a gradovi se pojavljuju već u najranijim razdobljima civilizacije i opstaju tijekom cijele povijesti, neki futuristi predviđaju da će nacionalna država iščeznuti kao kratkotrajni povijesni fenomen te da će već početkom 22. stoljeća organizacija međunarodnih odnosa biti zasnovana na gradovima-državama. Ali, upozorava Rochester, ako je teško uspostaviti funkcionalan sustav međunarodnih odnosa s postojećih 200 subjekata međunarodnog prava, kako li bi tek teško bilo rješavati tradicionalne probleme mira i sigurnosti i nove globalne probleme s nekoliko tisuća ili desetaka tisuća takvih subjekata!

Neki teoretičari predviđaju kraj geografije, što znači napuštanje modela unutar kojega su nacionalne države temelj globalnog sustava, i uspostavu novog poretka multinacionalnih kompanija kojima upravljaju transnacionalne elite. Komple-

mentarno tomu uspostavlja se međunarodna mreža nevladinih organizacija, čime će uloga država kakve danas poznajemo postati nepotrebna. Kombinacija raznih vjerskih fundamentalizama i multinacionalnih kompanija mogla bi dovesti do uspostave novog feudalizma, "srednjovjekovnog tipa sustava hijerarhija autoriteta koje se preklapaju i mnogostrukih lojalnosti i identiteta" (321). Zanimljivo je da autor baš na primjeru EU-a vidi naznake takvog mogućeg scenarija.

No ne treba isključiti ni mogućnost da aktualni sustav međunarodnih odnosa zasnovan na nacionalnim državama preživi sva iskušenja s kojima se suvremeni svijet suočava. Pritom se zasad ne može sa sigurnošću odrediti kakav će to globalni sustav biti: unipolaran, bipolaran ili multipolaran. Kakav god bio, održat će se ako osigura trajni mir ne samo za razvijene zemlje nego i za one manje razvijene, ako smanji razlike između bogatih i siromašnih ne samo na međunarodnom planu nego i unutar pojedinih država te ako omogućiti uspješno rješavanje problema okoliša i drugih globalnih problema koji prijete opstanku čovječanstva. U svijetu u kojem nema autoriteta koji bi bio iznad svih država i vlada i kojem bi se sve države pokoravale potrebno je izgraditi zreliju anarhiju negoli je dosad bila. I pesimisti i optimisti imaju razloga vjerovati da aktualna zbivanja pružaju argumente baš za njihova predviđanja. Ne priklanjajući se ni jednima ni drugima, Rochester svoju knjigu završava riječima:

"Najviše što bilo tko od nas može učiniti – profesori, političari, javnost i studenti – jest pokušati sve što najbolje možemo da bismo razumjeli kako svijet funkcionira i kako bismo naše nade i očekivanja gradili

na tim pretpostavkama i analizama. To je izazov našeg vremena" (328).

Dakako, autor čitatelju daje bogat instrumentarij pojmova i iscrpan pregled tema, čime ga osposobljava za kompetentno sučeljavanje s tim izazovom. Tako ga na samom početku upućuje u to da se proučavanjem međunarodne politike utvrđuje "tko, što, kada i kako dobiva u međunarodnoj areni" (16). Premda bi se, kao što je to slučaj s većinom znanstvenih disciplina, moglo utvrditi da prve pokušaje znanstvene obrade međunarodnih odnosa bilježimo u antičkoj Grčkoj, zasebno znanstveno područje u današnjem obliku međunarodni odnosi postaju početkom 20. stoljeća. Porazno iskustvo I. svjetskoga rata navelo je znanstvenike na promišljanje uzroka nastanka rata između država i pokušaje iznalaženja novog sustava međunarodnih odnosa koji bi smanjio izgleda za izbijanje novih sukoba takvih razmjera. Liga naroda prvi je pokušaj izgradnje univerzalne međuvladine organizacije čija je neposredna zadaća bila izgraditi sustav kolektivne sigurnosti. Izbijanje II. svjetskog rata i njegove još katastrofalnije posljedice, osobito za civilno stanovništvo, svjedoče o neuspjehu tog prvog pokušaja. Drugi pokušaj, uspostava Organizacije ujedinjenih nacija, pokazao se uspješnijim: unatoč razornim potencijalima nuklearnog oružja kojim bi ljudski rod u trenu mogao biti izbrisan s lica Zemlje, do globalnog sukoba nije došlo.

Iako se poslije potpisivanja Westphalskog mira, koji je uslijedio nakon iscrpljujućeg Tridesetogodišnjeg rata u Europi, u svijetu dogodilo mnogo toga revolucionarnog na gotovo svim područjima ljudskog djelovanja, taj dokument ostao je referentni okvir za definiranje i razumijevanje među-

narodnih odnosa do naših dana. Premda su Bečki kongres, koji je održan 1815. nakon sloma Napoleonove Francuske, i Berlinski kongres 1878. kojim je umanjena opasnost izbijanja sukoba između europskih sila dogovorom o podjeli interesnih sfera na azijskom i afričkom kontinentu, bili potaknuti novim izazovima i, u stanovitoj mjeri, predstavljali reviziju dogovora iz 1648. godine, temeljni princip izgradnje sustava međunarodnih odnosa ostao je isti: subjekti međunarodnog dogovaranja, igrači na međunarodnoj sceni jesu *suverene države*. Na istim načelima uspostavljeni su Liga naroda i OUN.

Westphalski sustav održao se unatoč znatnim promjenama koje su zahvatile Europu tijekom 19. stoljeća. Pojava SAD-a kao novog globalnog igrača nakon I. svjetskog rata nije rezultirala odbacivanjem modela zasnovanog još u 17. stoljeću. Ni pomicanje težišta međunarodnih odnosa izvan granica Europe i uspostava bipolarnog poretka tijekom Hladnoga rata, pa ni pojava novih pretendena na liderske uloge kao što su Kina, Njemačka, Japan, Indija i Brazil nisu u potpunosti relativizirali značenje westphalskih principa uređivanja međunarodnih odnosa. Tek brzim rastom broja nacionalnih država tijekom procesa dekolonizacije i nakon raspada sovjetskog bloka, kao i zahvaljujući rastućoj ulozi međuvladinih organizacija i različitih međunarodnih režima koji na različitim područjima ograničavaju suverenitet država te pojavi novih subjekata koji nisu teritorijalno organizirani, kao što su multinacionalne korporacije i nevladine organizacije, počelo se otvarati pitanje pronalaska nekog novog načina uređenja međunarodnih odnosa. (Rochester upotrebljava termin *suverene nacionalne države* i za stranke

potpisnice Westphalskog mira premda su, prema dominantnim politologijskim shvaćanjima, nacionalne države stvorene kasnije, počevši s Američkom revolucijom 1776. i Francuskom revolucijom 1789. No nesporno je riječ o suverenim državama neovisno o tome što se smatralo izvorom suvereniteta, božanska volja ili volja naroda. U kontekstu proučavanja međunarodnih odnosa važno je to što je svaka od tih država efektivno provodila svoju vlast na određenom teritoriju.)

Ni u jednom trenutku ne zaboravljajući na, rekli bismo, dijalektičku napetost između kontinuiteta i promjena, Rochester čitatelja upućuje u sva relevantna područja međunarodnih odnosa. Otpočevši s vanjskom politikom, koju svaka suverena država artikulira samostalno, autor je prezentirao tipologiju načina donošenja vanjskopolitičkih odluka i ponašanja aktera na međunarodnoj sceni. Isto je tako prikazao pojedine razine analize vanjske politike: razinu međunarodnog sustava, nacionalnu razinu i individualnu razinu. Na vrlo pregledan način čitatelju su prezentirane informacije o različitim tipovima diplomacije te o strategijama pregovaranja.

Rat i upotreba sile u svakom proučavanju međunarodnih odnosa zauzimaju središnje mjesto. Tako je i Rochester detaljno prikazao različite vrste ratova. Osobita pozornost posvećena je različitim načinima utvrđivanja uzroka ratova, pri čemu su obrađene individualna, nacionalna i međunarodna razina analize.

Kao što je važno shvatiti uzroke rata, jednako je važno shvatiti kako se mogu izbjeći katastrofalne posljedice mogućeg suvremenog totalnog rata koji bi podrazumijevao upotrebu nuklearnog i drugog oružja za masovno uništavanje. Kao odgo-

vor na ta pitanja stvorene su međunarodne organizacije, ponajprije OUN kao sredstvo uspostave kolektivne sigurnosti, Svjetska banka i Međunarodni monetarni fond kao institucije koje trebaju osigurati prevladavanje gospodarskih i socijalnih problema s kojima se sučeljavaju nerazvijene zemlje te GATT, odnosno nasljednica te organizacije WTO, radi promicanja slobodne trgovine. S istim motivima, ali s naglaskom na drugačijim načinima postizanja ciljeva, pokrenuta je uspostava regionalnih organizacija kao što je EU, čija je glavna ambicija postizanje gospodarske i političke integracije država koje su u prethodnim povijesnim razdobljima međusobno ratovale. Dakako, tu je i NATO. Zanimljivo da autor uopće ne spominje OSCE kao jednu od regionalnih organizacija za kolektivnu sigurnost.

Čitatelj će u knjizi naići na detaljan i, osobito za studente, iznimno koristan prikaz OUN-a i pojedinih njegovih agencija. Autor ne izbjegava spomenuti neuspjehe OUN-a kao ni primjere u kojima su stalne članice Vijeća sigurnosti, osobito SAD i SSSR, namjerno kršile odredbe Povelje Ujedinjenih naroda ili onemogućavale primjenu međunarodnih sankcija protiv evidentnih prekršitelja ako su oni bili njihovi saveznici. Prepreka rješavanju nekih vitalnih problema koji predstavljaju opasnost za cijeli svijet nerijetko su velike zemlje, poput SAD-a i Kine, koje odbijaju ratificirati pojedine konvencije i time izbjegavaju primjenu međunarodno prihvaćenih režima regulacije i kontrole. No unatoč broj-

nim primjerima onemogućavanja uspostave određenih oblika međunarodnog prava ili ignoriranja već uspostavljenih međunarodnih režima, Rochester ne sugerira čitatelju da prihvati Bierceovu tezu da je “mir razdoblje varanja između dva razdoblja borbe”. Premda su brojni primjeri neuspjeha u primjeni međunarodnoga prava ili nesankcioniranog kršenja međunarodno prihvaćenih normi ponašanja, većina država veći dio vremena poštuje preuzete međunarodne obveze. Što je predmet međunarodne regulacije udaljeniji od središnjih problema nacionalne sigurnosti, to je otpor država prihvatanju i provedbi međunarodnih normi manji. No uspjesi su postignuti i na područjima najuže povezanim s nacionalnom sigurnošću i suverenošću. Poslije II. svjetskog rata nije došlo do izravnog međusobnog sukoba svjetskih velesila niti je nuklearno oružje upotrijebljeno tijekom brojnih ratova i oružanih sukoba niskog intenziteta. Dvije su se bivše velesile dogovorile o uspostavi kontrole naoružanja i o smanjenju količine strateškog oružja. Velik stupanj usuglašenosti postignut je na području sprečavanja širenja oružja za masovno uništenje.

Moglo bi se reći da ova knjiga poručuje da je neizvjesna budućnost kako nacionalnih država tako i sustava međunarodnih odnosa. No bogatstvom informacija i svježim stilom ona istodobno potiče na prihvatanje intelektualnih izazova i na intenzivno promišljanje svega što je relevantno za sudbinu svijeta u kojem živimo.

Božo Kovačević